

λοῦν καὶ διὰ τὸ φυσικὸν φῶς δηλ. τὸν νοῦν, λόγον, περὶ οὗ καὶ οἱ Στωϊκοὶ ἔλεγον ὅτι ὁ ἄνθρωπος φέρει ἐν ἑαυτῷ φέγγος τῆς φύσεως δι' οὗ γνωρίζει τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. Ὁ Κικέρων ἐπίσης λέγει ὅτι ὑπάρχει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ «φυσικὸν φῶς». Ὁ Λαίμπνιτς ἀκολουθεῖ τὸν Ἀριστοτέλην «λόγῳ γινώσκομεν» καὶ παραδέχεται ὅτι ὑπάρχουν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ σπέρματα ἐμφύτου ἐννοίας (ἀρετῆς) καὶ τοῦτο ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ «δυνάμει» τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐνῶ ὁ Λόκ λέγει ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐμφυτος ἐννοια ἐν ἡμῖν ἀλλὰ τὸ πᾶν γινώσκομεν ἐξ ἐμπειρίας. Ἐπίσης καὶ ἡ Σκωτικὴ σχολὴ ἦν ἴδρυσεν ὁ Ράϊντ ταύτην τὴν γνώμην ἀκολουθεῖ (τὴν τοῦ Λαίμπνιτς) καὶ λέγει ὅτι ἔχομεν ἐν ἡμῖν τὸν λόγον, τὴν ἐσωτερικὴν αἰσθησιν καὶ αὕτη εἶνε ἡ μόνη ἀληθῆς γνώσις, εἰς τὴν ὀρθολογικὴν αἵρεσιν ἔχομεν πολλοὺς ὁπαδοὺς· ὁ Χάμιλτων (1788—1856), ὁ Ἐγγελοσ ὅς ἀκολουθεῖ τὸν Ἡράκλειτον. Εἰς τὴν ὀρθολογικὴν αἵρεσιν ἀνήκουν καὶ ἄλλοι πολλοὶ καλούμενοι (Μυστικισταί)· οὗτοι ἀποδέχονται τὴν διαίσθησιν δηλ. φυσικὴν δύναμιν διὰ τῆς ὁποίας ἀμέσως γνωρίζομεν τὰ πράγματα.

β') ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΑΙΡΕΣΙΣ

Αὕτη ἀποδέχεται ὅτι ἡ γνώσις ἐγγίγνεται διὰ τῆς αἰσθήσεως μόνον καὶ ὁ λόγος τίθεται ἐν δευτέρῃ μοίρῃ. Ἡ αὐστηρὰ ἐμπειρικὴ αἵρεσις ἐκλήθη αἰσθησιοκρατία, ἐνθα μόνον αἱ αἰσθήσεις κρατοῦσι. Ἡ θεωρία αὕτη προέρχεται ἀπὸ τῶν Κυριῶν

ναϊκῶν, Ἐπικουρείων καὶ ἄλλων ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων. Νεώτεροι ὄπαδοὶ εἶναι ὁ Βάκων, ὁ Λεονάρδος Νταβίντσι (ζωγράφος φιλόσοφος) καὶ Καμπανέλλο. Ὁ Βάκων πρὸς διασάφησιν τοῦ ζητήματος τούτου λέγει ὅτι «ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἀράχνη ἣτις ἀφ' ἑαυτῆς κατασκευάζει τὸν ἴστυν τῆς ἀλλὰ μέλισσα ἣτις διὰ τοῦ κόπου τῆς κατασκευάζει ἐκ ξένων στοιχείων τὴν κηρήθραν τῆς» δηλ. θέλει νὰ πῇ ὅτι καὶ αἱ αἰσθήσεις καὶ ὁ νοῦς συντελοῦν εἰς τὴν γνῶσιν. Ὁ Χόμπεκ καὶ ὁ Γκασίντι κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀνεπέωσαν τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἐπικούρου καὶ Δημοκρίτου συνάψαντες αὐτὴν μετὰ τοῦ θεισμοῦ δηλ. τοῦ σοφίσματος τοῦ ἀποδεχομένου θεὸν δημιουργόν. Ὁ Λόκ ὡς προανεφέραμεν λέγει ὅτι ἔμφυτοι ἰδέαι δὲν ὑπάρχουν. Οὗτος λέγει ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εὐθύς ἐξ ἀρχῆς εἶναι ἄγραφος πίναξ — tabula rasa τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους «γραμματεῖον, λευκὸς χάρτης ἐνεργὸς εἰς ἀπογραφὴν» οὕτως ὥστε δηλ. νὰ γράφουν ἐπ' αὐτοῦ αἱ ἐκ τῶν ἔξωθεν ἐρχόμενα ἐντυπώσεις. Ὁ Μπέρκλεϊ καὶ ὁ Χιούμ καὶ ὁ Κουτιγιὰν ἰδούστις ἀνήκει εἰς τοὺς ἐγκυκλοπαιδιστὰς τοὺς παρακινήσαντας τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν, λέγουν ὅτι (ἡ ψυχὴ), ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὡς ἄγαλμα ἀναίσθητον κατ' ἀρχὰς κατόπιν δὲ βαθμηδὸν ἐμψυχούται καὶ γεννᾷ τὸν λόγον διὰ τῆς ἐμπειρίας. Οἱ ἄλλοι ὄπαδοὶ τῆς ἐμπειρικῆς αἰρέσεως εἶναι πάντες ὑλισταὶ οἵτινες εἶναι αἰσθησιακρατισταί, δηλ. λέγουν ὅτι ἔχομεν μόνον ὅσα αἱ αἰσθήσεις μᾶς παρέχουσι καὶ τίποτε ἄλλο.

Ὁ Τζὼν Στουὰρτ Μίλλ διδάσκει ὅτι πάντα τὰ ἀξιώματα τῆς Λογικῆς καὶ Μαθηματικῆς εἶναι ἐπιγέννημα τῆς γνώσεως, ἣν διὰ τῶν αἰσθήσεων ἔχομεν. Ἄλλοι ὀπαδοὶ εἶναι ὁ Λαμέτρὲς ὁ Χόλμπακ, ὁ Μπύχνερ καὶ ὁ Ἀβενάριους, καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας ἐν Ζυρίχῃ τῆς Ἑλβετίας λέγων ὅτι μόνη ἡ ἐμπειρία ἢ εἰλικρινῆς παρέχει τὴν ἀληθῆ γνῶσιν καὶ ὅτι μόλις ἐπιδράσει ὁ λόγος (κρίσις) ἡ ἐμπειρία διαφθείρεται. Ἐκ τῆς ἐμπειρίας καὶ κρίσεως ὠνόμασε τὴν θεωρίαν τοῦ ἐμπειριοκρατικῆν (ἣτις εἶναι διάφορος τῆς αἰσθησιοκρατίας), ὡς καὶ ὁ Ἐρνέστος Μάχ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης.

γ') ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΙΡΕΣΙΣ

Αὕτη μέσην ὁδὸν τέμνουσα ἀποδέχεται ὅτι ὄχι μόνον ὁ ὀρθὸς λόγος, ἀλλὰ καὶ ἡ αἴσθησις εἶναι πηγὴ γνώσεως καὶ κριτήριον τῆς ἀληθείας. Ὅπαδοὶ ταύτης εἶναι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ὁ Ἀριστοτέλης κλπ. Ἐκ τῶν νεωτέρων θεμελιωτῆς αὐτῆς ἔγινεν ὁ Κάντιος ὅστις λέγει ὅτι ἡ γνῶσις γεννᾶται ὡς ἐξῆς : Ὑπάρχει ἐκτὸς ἡμῶν κόσμος ἀδύνατος νὰ γνωσθῇ εἰς ἡμᾶς ἀκριβῶς, δηλ. τὰ πράγματα εἶναι ἡμῖν ἄγνωστα. Ἡ ἐμπειρία μᾶς παρέχει ἐντυπώσεις διὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ διὰ τὰ γεννηθῆ ἡ γνῶσις πρέπει νὰ συνεργασθῇ καὶ κάτι ἐν ἡμῖν εὐρισκόμενον δηλ. ἡ ψυχὴ ἣτις ἐνέχει τὰς ιδέας τοῦ χώρου καὶ χρόνου, ἣτοι διὰ τὴν γνῶσιν ἀνάγκη νὰ ὑπάρχη ὕλη καὶ εἶδος καὶ τῇ βοήθειᾳ 12 κατηγοριῶν συντελεῖται ἡ γνῶσις.

(Τὸ διάγραμμα ὡς ἐξῆς·)

ΓΝΩΣΙΣ

Εἶδος

12 κατηγορία

- α) ἰδία χώρου
β) ἰδία χρόνου

Λοιπὸν ἔξωθεν εἰσέρχεται ἐν ἡμῖν σκοτεινόν τι καὶ ἐκ τούτου ὁ νοῦς καὶ αἱ αἰσθήσεις μορφοῦν τὰς παραστάσεις.

Ὁ Κάντιος τὴν φιλοσοφίαν του ὀνομάζει Κριτικισμόν, ἄλλοι ὠνόμασαν τὴν θεωρίαν αὐτὴν πέραν τοῦ κόσμου δηλ. τὸ νὰ ὑπερβάλλῃ τις τὸν κόσμον τὸ ἀντίθετον εἶνε ἐν τὸς τοῦ κόσμου κατὰ τὸ ὅποιον ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν ὑπάρχει τι τὸ ὅποιον συντελεῖ εἰς τὴν γνῶσιν, στηριζόμενον ἔνδον ἡμῶν. Ἡ διδασκαλία τοῦ Καντίου ἔσχε δαιμονίους ὀπαδοὺς ἀλλ' ἐξέπεσαν εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Σιέλλιγκ καὶ Φίχιτε εἰς ἀδιέξοδον. Οἱ τύποι καθ' οὓς μορφοῦνται ἡ γνῶσις εἶναι ἡ ἰδέα τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου.

Οἱ τύποι οὗτοι δὲν εἶναι ἔμφυτοι, ὡς τοὺς λέγει ὁ Κάντιος, ἀλλ' ὅπως ὁ Σπένσερ καὶ οἱ ἄλλοι ὀπαδοὶ τοῦ Καντίου δέχονται, ἐγεννήθησαν κατὰ μικρὸν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.

Πόρισμα. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων αἰρέσεων τοῦ 2ου προβλήματος τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως οὐδεμία εἶναι ὀρθή, διότι 1ον) Ἡ ὀρθολογικὴ αἵρεσις ἀποδέχεται ὅτι ὁ παῖς ἔχει ἐν ἑαυτῷ ἀποτετελεσμένην τὴν ἔννοιαν ἐκάστου πράγματος ἀγαθοῦ, καλοῦ

κλπ., ἐνώ τὸ ὀρθὸν εἶναι ὅτι ὁ παῖς ἔχει προδιάθεσιν πρὸς τὴν τελείαν γνῶσιν τούτων συντελοῦσης καὶ τῆς ἐμπειρίας. δηλ. ὡς ὁ Ἄριστοτέλης, λέγει τὸ παιδίον εἶναι πρῶτον δυνάμει καὶ ἔπειτα ἐνεργεία καὶ ἐνελεχεία ἰκανὸν πρὸς γνῶσιν τῶν πραγμάτων.

2ον. Ἡ ἐμπειρικὴ αἵρεσις λέγει ὅτι μόνον διὰ τῆς ἐμπειρίας γεννᾶται ἡ γνῶσις ἐνώ τοῦτο εἶναι λάθος, διότι πρὸς τοῦτο συντελεῖ πολὺ ἡ προσοχὴ δηλ. αὕτη γεννᾶται ἐκ τῆς προσοχῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ προσοχὴ γεννᾶται ἐκ τοῦ ὑποκειμενικοῦ παράγοντος, τοῦ λόγου.

3ον) Ἡ κριτικὴ αἵρεσις ἀποδέχεται ὅτι οἱ τύποι οἱ συντελοῦντες εἰς τὴν γνῶσιν εἶναι ἔμφυτοι, ἐνώ ὡς καὶ σήμερον εἶναι παραδεκτὸν οὔτοι γεννῶνται σὺν τῷ χρόνῳ. Δηλαδή σήμερον ἰσχύει ἐκ τῶν τριῶν σχολῶν ὄχι ἡ κριτικὴ τοῦ Καντίου, ἀλλ' ἡ γενετικὴ κριτικὴ καθ' ἣν δηλ. οἱ τύποι γεννῶνται σὺν τῷ χρόνῳ.

ΠΡΟΒΛΗΜΑ 3ον

Εἰς τὸ τρίτον πρόβλημα μένει κυρίως νὰ ἐξετάσωμεν ἂν τὸ γινωσκόμενον μένει ἐν ἡμῖν ἢ ἐκτὸς ἡμῶν ἢ καὶ ἀμφοτέρω. δηλ. τὸ ἀντικείμενον τῆς γνώσεως ποῦ εἶναι ; εἶναι ἄρα γε τι ὑπερσυνείδητον ἢ τι ἐνσυνείδητον, ἢ καὶ ἀμφοτέρω ;

Ἐκ τούτων λοιπὸν μορφοῦνται τρία εἶδη (ἀντικ. γνώσεως), τὸ ἐκτὸς, τὸ ἐντὸς καὶ τὸ ἀμφοτέρω. Καὶ ἡ μὲν πρώτη θεωρία εἶναι ὁ Ρεαλισμοῦς δηλ. ὅτι ὁ κόσμος ὁ ἐκτὸς ἡμῶν καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς

γνώσεως υπάρχει. Οὕτως ἔχει ὁ ὅρος ἀπὸ γνωσιολογικῆς ἀπόψεως, ἀπὸ τῆς ἰδίας ἀπόψεως ἢ δευτέρα θεωρία λέγεται Ἰντεαλισμοῦ, δηλ. ὅτι ὁ κόσμος υφίσταται ὡς ἰδέα καὶ ἡ τρίτη θεωρία εἶναι ὁ Φαινομενολισμὸς κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ κόσμος υφίσταται ὡς φαινόμενόν τι.

1) Ὁ Ρεαλισμὸς (πραγματισμὸς) ἐν τῇ γνωσιολογίᾳ διδάσκει ὅτι τὸ ὑποκείμενον τῆς γνώσεως πάντῃ διάφορον τοῦ γινώσκοντος, ὑπάρχει ἐκτὸς αὐτοῦ, δηλ. ὁ κόσμος εἶναι διάφορος τοῦ ὑποκειμένου, τὸ ὁποῖον γνωρίζει. Ἀλλ' εἰς τοῦτο, διὰ τὴν γνῶσιν μορφοῦνται δύο τύποι : 1ον. Τὰ πράγματα εἶναι ἐκτὸς ἡμῶν καὶ εἶναι ἀκριβῶς ὡς φαίνονται εἰς ἡμᾶς (δογματικὸς πραγματισμὸς) καὶ πᾶσαι αἱ ιδιότητες τῶν πραγμάτων ἀνήκουν εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα (ἀφελῆς δογματισμὸς).

2ον. Τὰ πράγματα εἶναι μὲν ἐκτὸς ἡμῶν ἀλλ' εἶναι ὄχι ὡς φαίνονται εἰς ἡμᾶς ἀλλὰ διάφορα καὶ ἀλλοιοῦνται ὑπὸ τῶν αἰσθήσεών μας (κριτικὸς πραγματισμὸς). Ἐκ τῶν δύο τούτων θεωριῶν δι' αὐστηρᾶς κρίσεως ἐξάγομεν α') ὅτι τὰ πράγματα ἔχουν ιδιότητας αἵτινες ἀνήκουν εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ πράγματα ὡς βᾶρος, σχῆμα, μέγεθος καὶ β') ὅτι τὰ πράγματα ἔχουν ιδιότητας, αἱ δὲν ἀνήκουν εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ πράγματα ἀλλὰ προέρχονται ἐξ ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων ὡς λ. γ. τὸ χρῶμα. Τὰ δύο δὲ ταῦτα ἀποτελοῦν τὸν Κριτικὸν πραγματισμόν.

Ὁπαδοὺς ὁ πραγματισμὸς ἔσχε σχεδὸν ὅλους τοὺς ἐπιστήμονας καὶ πλείστους μὲν ὁ δογματισμὸς,

ὀλίγους δὲ ὁ κριτικὸς πραγματισμὸς. Τοιοῦτοι εἶναι ὁ Δημόκριτος, ὁ Λουκρήτιος, ὁ Ἐπίκουρος ἐκ τῶν ἀρχαίων καὶ ὁ Λόκ, ὁ Γαλιλαῖος καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν νεωτέρων.

2) Ὁ Ἰντεαλισμὸς (ιδεολογία, ιδανισμὸς) ὡς ὑποκείμενον τῆς γνώσεως ἀποδέχεται τὰς ιδέας, τὸ πνεῦμα ὑπάρχουν δὲ τρεῖς αὐτοῦ μορφαὶ αἰ ἐξῆς:

α') Ὁ ὑποκειμενικὸς ιδεαλισμὸς (ἰντεαλισμοὺς σουμπιεκτίβους), ὁ ἀντικειμενικὸς ιδεαλισμὸς (ἰντεαλισμοὺς ὀμπιεκτίβους) καὶ γ' ἡ φαντασιοδοξία.

Καὶ ὁ μὲν ὑποκειμενικὸς ιδεαλισμὸς ἀποδέχεται ὅτι μόνον παραστάσεις ὑπάρχουν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τὰ δὲ ἔξω δὲν ὑφίστανται ἀλλ' ἡμεῖς τὰ δημιουργοῦμεν ὑπὸ τὸν τύπον τῶν παραστάσεων. Κατὰ τὸν ὑποκειμενικὸν τοῦτον ιδανισμὸν αὐτὸς μόνος ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχει καὶ τίποτε ἄλλο ἐξ οὗ καὶ νιχιλισμοὺς ἐκλήθη. Ὁ ἀντικειμενικὸς ιδανισμὸς ἀποδέχεται ὅτι ὑπάρχει τι ἐκτὸς ἡμῶν ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶναι ἰδέα δημιουργηθεῖσα ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως. Τοῦ ἀντικειμενικοῦ ιδανισμοῦ εἰσηγητὴς ἔγινεν ὁ Πλάτων ὅστις λέγει ὅτι αἱ ιδέαι εἶναι τὰ τέλεια ὄντα. Ἀλλὰ περὶ τοῦ μέρους ἐνθά αὐταὶ εὐρίσκονται δὲν γνωρίζει τίποτε ὁ Πλάτων, παρὰ μόνον ὅτι εὐρίσκονται εἰς ἄλλον κόσμον. Οἱ σχολαστικοὶ καὶ ἄλλοι ἀποδέχονται ὅτι αἱ ιδέαι αὐταὶ εὐρίσκονται ἐν τῷ Θεῷ καὶ ὁ ἄνθρωπος παραλαμβάνων ἐκ τοῦ Θεοῦ τὴν ἰδέαν μορφεῖ τὴν γνώσιν. Γενικῶς λοιπὸν ὑπάρχει τὸ ἀντικείμενον τῆς

γνώσεως ἐκτὸς ἡμῶν καὶ εἶναι ἢ ἐν τῷ Θεῷ ἢ ἔνθα ἡμεῖς ἀδύνατον νὰ γνωρίσωμεν.

Ἡ φαντασιοδοξία ἀποδέχεται ὅτι ἡ γνώσις προέρχεται ἐκ τῆς παραισθήσεως τοῦ ἀνθρώπου (ἰλλούζιο — τὸ νὰ παρερμηνεύωμεν τὰ ἔξωθεν ἀντικείμενα καὶ νὰ τὰ φανταζόμεθα ἄλλοίως) δηλαδή ἡ φαντασιοδοξία διδάσκει ὅτι ὁ κόσμος εἶναι παραισθησις. π.χ. βλέπομέν τι ἄλλ' ἐκ ψευδοῦς αἰσθήσεως σχηματίζεται ἐν ἡμῖν διάφορος τοῦ ἀντικειμένου πηράστασις. (τοῦτο λέγεται ἰλλουζιονίσμοις), ὅπως κατὰ τὴν νύκτα, ἢ ἐν πυρετῷ σφοδρῷ ἢ καὶ πολλάκις χωρὶς ἕτερου τινος μετασχηματίζομεν τὰ ἀντικείμενα ἐν ἡμῖν, εἴτε πρόσωπα, εἴτε πράγματα.

Οἱ εἰσαγαγόντες τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὴν ἱστορίαν εἶναι ὀπαδοὶ τῆς φαντασιοδοξίας ἀπὸ τοῦ Ξενοφάνους καὶ τῶν ἱστορικῶν μέχρι τοῦ Μπρουνό καὶ τοῦ Σπινόζα. Ὁ Ξενοφάνης διδάσκει ὅτι ὁ φαινόμενος κόσμος εἶναι τὸ μὴ ὄν, ἐνῶ τὸ ὄν εἶναι ἄλλο τι ἀπρεπὲς καὶ ἀτέλειον, ἀπαραμείωτον κλπ. Λέγει ὅτι ὁ κόσμος γίνεται ἐκ τοῦ ὄλου ὡς τὰ κύματα γεννῶνται ἐκ τῆς ὑπερεκχειλίσεως τῆς θαλάσσης καὶ ἐξαφανίζονται πάλιν ἐν αὐτῇ καὶ δὲν ὑπάρχουν. Τὸ αὐτὸ ἀποδέχεται καὶ ὁ Σπινόζας. Ὁ Ἡράκλειτος ὅστις ἀποδέχεται ὡς βάσιν ἐν τῷ κόσμῳ τὸν λόγον καὶ τὰ ὄντα λέγει «πάντα ῥεῖ καὶ οὐδὲν μένει». Ὁ Πλάτων καὶ ὁ Παρμενίδης λέγουσιν ὅτι τὰ ὄντα ῥέουσιν καὶ φθείρονται. Ἐπίσης ὀπαδοὶ τῆς φαντασιοδοξίας εἶναι οἱ Στωϊκοὶ καὶ οἱ Νεοπλατωνικοὶ, ὧν κορυφαῖοι εἶναι

ὁ Πλωτῖνος. Οὗτος λέγει ὅτι ὁ κόσμος εἶναι τὸ μὴ ὄν, τὸ δὲ ὄν εἶναι ἀτελείωτον, ἀπαραιμείωτον καὶ ἀφθαρτον. Ἀλλὰ τὸ μὴ ὄν δὲν τὸ παράγει ἐκ τοῦ ὄλου ὡς ὁ Ξενοφάνης, ἀλλὰ ἐκ τοῦ ὄντος, ὅπερ ἔχει δημιουργικὴν δύναμιν. Λέγει δὲ ὅπως ὁ ἥλιος ὑπερεκχειλίζει καὶ στέλλει τὸ φῶς, οὕτω καὶ τὸ ὄν ὑπερεκχειλίζει καὶ γεννᾶται ὁ νοῦς, ἐκ τοῦ νοῦ ἢ ψυχῆ τοῦ κόσμου, καὶ ἐκ ταύτης ἄλλαι ψυχαὶ καὶ ὅπως αἱ ἀκτῖνες ἀπομακρυνόμεναι τοῦ ἡλίου ἐξασθενοῦσι οὕτω καὶ τὸ ὄν καταμεριζόμενον ἐξαντλεῖται καὶ ἔρχεται, τὸ μὴ ὄν δηλ. ὁ κόσμος. ἄρα ὁ κόσμος δὲν ὑπάρχει. Κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἐπρέσβευον ὅτι τὰ ὄντα τοῦ κόσμου δὲν ὑπάρχουν ἀλλὰ ἐν τῷ θεῷ μόνον αἱ ιδέαι. Εἰς τὸν ὑποκειμενικὸν ἰδανισμὸν ὑπερέβαλεν ὄλους ὁ Μπέρκλεϊ ὅς λέγει ὅτι ὑπάρχει τὸ γινώσκον ὑποκείμενον, ἀλλ' ὕλη δὲν ὑπάρχει διὰ τοῦτο τὸ σύστημα τοῦ Μπέρκλεϊ ἐκλήθη ἀϋλῆ. Ὁ Πλάτωνος λέγει ὅτι ὑπάρχει τι ἀλλὰ δὲν γνωρίζομεν τίποτε περὶ αὐτοῦ, ὁ μὲ μαθητὴς του Φίχτε λέγει ὅτι δὲν ὑπάρχει καθόλου περίξ ἡμῶν κόσμος. Τὴν φαντασιοδοξίαν εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἱστορίαν ὁ Βουδδισμὸς ὅστις εἶναι θρησκευτικὴ καὶ φιλοσοφικὴ σκέψις καὶ ὅς ἀποδέχεται ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ὁ πέπλος τῆς Μάγίας (μητρὸς τοῦ Βούδα) δηλ. ὁ κόσμος εἶναι ἀσαφές τι, τίποτε σαφές δὲν δδυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν περὶ αὐτοῦ. Ὁ Σοπενάουερ εἰσήγαγε τὴν θεωρίαν ταύτην εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν φιλοσοφίαν (φυσιοδίφης καὶ φιλόσοφος).

β) Ὁ Φαινομεναλισμὸς ἀποδέχεται ὅτι ὑπάρχει τι ἐκτὸς ἡμῶν, ὁ ἔξω κόσμος, ἀλλὰ δὲν δυνά

μεθα νὰ τὸν γνωρίσωμεν ὅπως ἔχει, ἀλλ' ὅτι νοοῦμεν ἐκ τοῦ ἔξω κόσμου εἶναι φαινόμενον. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην διὰ τοῦ δογματισμοῦ μορφοῦται ἐν ἡμῖν ἡ γνῶσις. Διότι ἔρχονται μὲν αἱ ἐκ τοῦ ἔξω κόσμου εἰκόνες ἐν ἡμῖν ἀμυδραὶ, ἀλλ' ἵνα γίνουν σαφεῖς πρέπει νὰ λάβουν τὰς σφραγίδας τῶν ἐν ἡμῖν τύπων τῶν 12 κατηγοριῶν, δηλ. ἵνα μορφωθῇ ἐν ἡμῖν παράστασις σαφῆς ἔχει ἀνάγκην τῶν τύπων.

Ἐκ τῶν τριῶν σχολῶν τοῦ τρίτου προβλήματος ὀρθὴ εἶνε μᾶλλον ἡ φαινομενολογία, διότι γνωρίζομεν μὲν τὸν ἔξω κόσμον, ἀλλ' ὄχι ἀπολύτως παρὰ μόνον σχετικῶς (Ρελατιβισμοῦς τοῦ Βοῦντ) ἐπειδὴ μόναι αἱ αἰσθήσεις ἀδυναταῦσι διότι ἄλλως τε ἄλλως ἀντιλαμβάνεται τὰ πράγματα ὁ εἷς καὶ ἄλλως ὁ ἄλλος ἀναλόγως τῆς ἰδιοσυγκρασίας ἐκάστου.

Συμπέρασμα

Ἐξ ὅλων τῶν προβλημάτων εἰς μὲν τὸ 1ον ἡ ὀρθὴ θεωρία φαίνεται ἡ Κριτικὴ αἴρεσις εἰς τὸ 2ον οὔτε αἱ αἰσθήσεις οὔτε ὁ νοῦς ἀλλὰ καὶ τὰ δύο, Γενετικὴ κριτικὴ καὶ εἰς τὸ 3ον οὔτε ὁ ρεαλισμὸς οὔτε ὁ ἰδεαλισμὸς ἀλλ' ἡ φαινομενολογία.

Γενετικὴ Μεταφυσικὴ

Μεταφυσικὴ εἶναι ἡ ἐπιστήμη ἣτις πειροᾶται τὰς ἀρχὰς τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν νὰ ἐξε-

τάση καὶ νὰ συνάψῃ εἰς ἓν ὅλον τὰ πορίσματα τούτων, ἵνα κατασκευάσῃ ἐνιαίαν περὶ τοῦ κόσμου ἐπιστημονικὴν θεωρίαν, εἶναι δηλ. ἰσοδύναμος τῇ φιλοσοφίᾳ. Τὸ ὄνομα Μεταφυσικὴ προῆλθε κατὰ σύμπτωσιν ἐκ τῆς κατατάξεως τῶν τοῦ Ἀριστοτέλους συγγραμμάτων ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Ροδίου, σχολάρχου τῆς περιπατητικῆς σχολῆς, ὅστις ἐξέδωκε τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπὸ τὸν τίτλον «Μετὰ τὰ Φυσικὰ», ὑπὸ τῶν Λατίνων «Μεταφύζικα» καὶ ὑφ' ἡμῶν (Βουλγάρεως καὶ Κωνσταντᾶ) «Μεταφυσικά». Ὁ δὲ Ἐρέννιος νεο-λατωνικὸς φιλόσοφος μαθητὴς τοῦ Ἀμμωνίου Σακκά, ἰδρυτοῦ τῆς νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας, ἔγραψε σχόλια εἰς τὰ Μεταφυσικά τοῦ Ἀριστοτέλους. Πολλοὶ ὅμως ἀντιτείνονται ὅτι τὰ σχόλια ταῦτα δὲν ἀνήκουν εἰς τὸν Ἐρέννιον ἀλλ' εἶνε ψευδεπίγραφα ἀναγόμενα εἰς τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγενήσεως. Ἀντὶ τοῦ ὅρου Μεταφυσικά, ὁ Ἀλβέρτος Μάγνος σχολαστικὸς φιλόσοφος ἔγραψε «Πέραν τῆς Φυσικῆς». Ὁ δὲ ὅρος Διαλεκτικὴ δηλοῖ τὴν ἀρχὴν τῆς φιλοσοφίας καὶ εἶναι ἢ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις, διότι γνωρίζων τις τὸ ὄνομα γνωρίζει καὶ τὸ πρᾶγμα ὅπου οὖν, ὠρμήθη δὲ καὶ ὁ ὅρος οὗτος ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ περιλαμβάνει τὴν ὅλην φιλοσοφίαν, Γνωσιολογίαν δηλ. καὶ Λογικὴν.

Ἡ πρόξ τοῦ Σωκράτους φιλοσοφία

1ον) Ὁ **Θαλῆς** ὁ **Μηλήσιος** ἀπειράθη

νά ἐξηγήσῃ τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου (ὡς θά ἴδωμεν κατωτέρω) καὶ ὀπαδοὺς ἔσχε τὸν Ἀναξίμανδρον, Ἀναξίμενην καὶ πολλοὺς ἄλλους καὶ βραδύτερον τὸν Διογένην καὶ Ἀπολλών ἀδην (Ἰωνικῆς σχολῆς). Καὶ διὰ τοῦ Πυθαγόρου καὶ τοῦ Ξενοφάνου αὗται μετεφυτεύθησαν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ ἀνεπτύχθησαν τρεῖς σχολαί. Αὗται ὅλαι ἔχουν τὸ κοινὸν ὅτι ζητοῦν νὰ εὔρουν α') τὴν ὕλην, ἐξ ἧς ἐσχηματίσθη ὁ κόσμος καὶ β') τὸν τρόπον.

Τὸ πρῶτον οἱ Πυθαγόρειοι ζητοῦν ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν ὄντων, οἱ δὲ Ἐλεατικοὶ εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὄντος ὡς ὅλου. Ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείτου ὁμως ζητοῦν οἱ φιλόσοφοι τὸν λόγον τῆς μεταβολῆς.

Τοῦτο ἐξήγησαν ὅπως ἠδύναντο ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὁ Λεύκιππος, ὁ Δημόκριτος καὶ ὁ Ἀναξαγόρας λέγοντες ὅτι ὁ σχηματισμὸς τοῦ κόσμου συνετελέσθη διὰ τῆς ἐνώσεως καὶ χωρισμοῦ τῶν στοιχείων, ἅτινα εἶναι διάφορα. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς τὴν κίνησιν ἀποδίδει εἰς φυσικὰς δυνάμεις, ὁ δὲ Λεύκιππος καὶ ὁ Δημόκριτος εἰς τὰ ἄτομα ἐν κενῷ χώρῳ, ὁ δὲ Ἀναξαγόρας εἰς τὸν νοῦν. Διὰ τῶν τοιούτων ἔκαμεν ἄλλμα μέγα ἢ φιλοσοφία, ἀλλ' οἱ Σοφισταὶ συστηματικῶς τὴν ἐγκαταλείπουν περιορίζοντες αὐτὴν εἰς τὰ ζητήματα τοῦ πρακτικοῦ βίου καὶ ἀπορριπτοντες τὸ δυνατόν τῆς γνώσεως. Οὕτω λοιπὸν γίνεται ἀνάγκη νὰ μεταρρυθμισθῇ αὕτη ὑπὸ τοῦ Σωκράτους. Θαλῆς ὁ Μιλήσιος ἦτο Φοῖνιξ, ἀπόγονος τοῦ Κάδμου τῷ 642 ἢ κατὰ νεωτέραν ἐξήγησιν ἐξ ἐκλείψεως ἡλίου τῷ 624 π. Χ. Ὁ Δημήτριος ὁ

Φαληρεὺς λέγει ὅτι ὁ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος ἄρχοντας Δαμακίου τῷ 686 σοφὸς ἐκλήθη καὶ ἤξιούτο μεγίστης τιμῆς.

Ὁ Σλαῖεομάχεο θεολόγος καὶ φιλόσοφος ὠνόμασε τὰς γωσιολογικὰς ἐρεῖνας καὶ μεταφυσικὰς. Ἡ δὲ Μεταφυσικὴ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ 1η φιλοσοφία ὀνομάζεται. Ὁ Βὸ λφ ποιεῖται λόγον περὶ τῆς πρώτης φιλοσοφίας ἢ ὄντολογίας. Ἐν τῇ Ἱστορίᾳ ἢ Μεταφυσικῇ ἔσχεν ὑπαρξιν παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς ἀπὸ παλαιῶν χρόνων. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες πρῶτοι ἀνεκίνησαν μεταφυσικὰ προβλήματα καὶ διὸ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ οἱ Νεοπλατωνικοί. Ἀπὸ δὲ τῆς Ἀναγεννήσεως οὐδὲν μεταφυσικὸν πρόβλημα ὑφίστατο ἄνευ μεταφυσικῆς. Ὁ Κάντιος ἐπεξῆλθε κατὰ τῆς κατὰ παράδοσιν Μεταφυσικῆς καὶ εἶπεν ὅτι ἡ Μεταφυσικὴ τῶν πρώτων χρόνων ὀρωμένη ἀπὸ κενῶν ιδεῶν καὶ διὰ λόγους μόνον ζητοῦσα νὰ ἐξηγήσῃ τὰ ὄντα ἐσφαλὴ π.χ. αἱ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἀποδείξεις εἶναι ψευδῶνυμοι καὶ ἐσφαλμένοι συλλογισμοί. Ἐπρεπε λέγει αἱ ἀποδείξεις νὰ εἶναι αὐστηρότεραι. Λέγει δὲ ὅτι ἡ ὑπερβατὴ Μεταφυσικὴ καταλείπουσα τὴν γῆν τῆς ἐμπειρίας σπεύδει διὰ μέσου θυελλῶδων σκοπέλων καὶ εἰς χώρας ἀγνώστους. Ὁ Κάντιος διὰ τῶν τοιούτων δὲν ἀπορρίπτει τὴν Μεταφυσικὴν καὶ ἀποδείξεις εἶναι τὰ τόσα του φυσικὰ προβλήματα, διότι καὶ τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως παραδέχεται καὶ ἔχει αὐτὰ ὡς αἰτήματα. Ὁ Χιούμ καὶ ὁ Κόντ λέγουν ὅτι πᾶσα ἐπιστήμη

πρέπει να ἀφορμᾶται ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας. Οὕτω ἡ Μεταφυσικὴ ὀρμᾶται ἐκ τῆς ἐμπειρίας ἄνευ τῆς ὁποίας ἡ μεταφυσικὴ γνῶσις εἶναι ἀδύνατος. Τοῦτο εἶπε καὶ ὁ Σπένσερ. Οὗτος λέγει περὶ τοῦ ἀπολύτου ὅτι ἂν δὲν δυνάμεθα νὰ τοῦ ἀρνηθῶμεν τὴν ὑπαρξιν ὁμῶς δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν τοῦτο. Ὁ Λάγγκ ὀνομάζει τὴν Μεταφυσικὴν ποίησιν ἰδεῶν καὶ ἀπορρίπτει τὴν κατὰ παράδοσιν Μεταφυσικὴν λέγων ὅτι αὕτη σφάλλεται ἐν τῇ μεθόδῳ αὐτῆς. Καὶ ἐδημιούργησε τὴν νέαν μεταφυσικὴν ἐπιστήμην ἐλπὼν ὅτι αὕτη πρέπει νὰ ὀρμᾶται ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας δηλ. πρέπει νὰ εἶνε ἐπαγωγικὴ καὶ κριτικὴ. Ὁ Χάρμαν καὶ ὁ Βοὺντ καὶ ἄλλοι ἐκφράζονται ὑπὲρ ταύτης. Ἡ Μεταφυσικὴ δὲν δύναται νὰ εἶναι ψευδὴς διότι ἔχει ὁδηγὸν τῆς τὴν Λογικὴν καὶ ἰδρύει θεωρίας.

Διαιρεῖται δὲ αὕτη εἰς : 1ον) Τὴν Γενικὴν Μεταφυσικὴν ἢ πρῶτην φιλοσοφίαν καὶ 2ον) τὴν Εἰδικὴν (Ψυχολογίαν, Καλλολογίαν).

Ἐκ τούτων ἡ πρῶτη ἐξετάζει τὰ τῆς φύσεως τῶν ὄντων, αὐτὰ τὰ ὄντα, ἡ δὲ δευτέρα ἐξετάζει θεωρήματα καὶ προβλήματα, θρησκευτικά, κοινωνιολογικά κλπ.

ΓΕΝΙΚΗ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗ

Ταύτης τὰ κυριώτερα προβλήματα εἶναι τὰ ἐξῆς : 1ον) Ποῖον τὴν φύσιν εἶναι τὸ ὄν, ὅπερ ὑπόκειται βᾶσις τῶν φαινομένων.

2ον) Πόσα τὸν ἀριθμὸν εἶναι τὰ ὄντα ἐν τῷ κόσμῳ καὶ

3ον) τὰ ὄντα συμβαίνουν κατὰ τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος ἢ τῆς σκοπιμότητος ;

1ον ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Ποῖον εἶναι τὴν φύσιν τὸ ὄν ; ὑλικὸν ἢ ἰδέα, ἢ ἀμφοτέρως τὰς ὄψεις ἔχει. Εἰς τοῦτο τὸ πρόβλημα ὑπάρχον δύο φιλοσοφικαὶ θεωρίαι. α') ἡ ἀποδεχομένη ὅτι τὸ ὄν εἶναι διττὸν καὶ λέγεται **δ υ ἱ σ μ ὸ ς**, **δ υ α ρ χ ί α** καὶ β') ἡ ἀποδεχομένη ὅτι τὸ ὄν εἶναι μόνον, ἀπλοῦν καὶ λέγεται **μ ο ν ι σ μ ὸ ς**, **ἐ ν ι σ μ ὸ ς**. Ὁ μονισμὸς ὅμως παρουσιάζεται ὑπὸ τρεῖς μορφάς. 1ον) ὡς **ὑ λ ι σ μ ὸ ς** (ματεριαλισμους) ὅτι τὸ ὄν εἶναι μία οὐσία, ἡ ὕλη (ματέρια). 2ον) ὡς **π ν ε υ μ α τ ι σ μ ὸ ς**, **μ ε τ α φ υ σ ι κ ὸ ς ἰ δ α ν ι σ μ ὸ ς** (σπριτουαλισμους), ὅτι τὸ ὄν εἶναι μία οὐσία, τὸ πνεῦμα. [Τοῦ σπριτουαλισμους εἶναι διάφορος ὁ σπριτισμους, διότι σημαίνει τὴν ὕπαρξιν πνευμάτων ἐν τῷ κόσμῳ.]

3ον) ὡς **σ ὕ σ τ η μ α τ α υ τ ὅ τ η τ ο ς**, ὅτι ἡ οὐσία εἶναι μία ὑπὸ διττὴν μορφήν, πνεύματος καὶ ὕλης ὁμοῦ.

ΠΡΩΤΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Ὁ δυϊσμὸς παραδέχεται ὅτι ὑπάρχον ἐν τῷ κόσμῳ

Δ υ ἱ σ μ ὸ ς

μόνον δύο οὐσίαι ἢ ὕλη καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ μὲν ὕλη εἶναι οὐσία ἐκτεταμένη καὶ μεταβλητή. τὸ δὲ

πνεῦμα εἶναι οὐσία νοοῦσα καὶ ἄλλοτε μὲν εἶναι ἀνεξάρτητος καὶ χωριστὴ ἀπὸ τὴν ὕλην ὡς ἐν τῷ κόσμῳ, ὁπότε ἔχομεν τὸν ὀντολογικὸν δυϊσμόν, ἄλλοτε δὲ εἶναι ἑνωμένη μετὰ τὴν ὕλην ὡς ἐν τῷ σώματι τοῦ ἀνθρώπου, ὁπότε ἔχομεν τὸν ἀνθρωπολογικὸν δυϊσμόν. Ἡ ἔνωσις δὲ μετὰ τοῦ σώματος ἢ γίνεται αὐτομάτως ἢ τῇ βουλήσει τοῦ ὑψίστου ὄντος, τοῦ Θεοῦ. Ἡ ψυχὴ δὲ δύναται νὰ ὑπάρχη καὶ πρὸ τῆς γεννήσεως καὶ μετὰ θάνατον τοῦ σώματος.

Τὸν ὄρον «δυϊσμός» εἰσήγαγεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν ὁ Βὸλφ παραλαβὼν αὐτὸν ἀπὸ τὸν διδάσκαλόν του Λάϊμπνιτς. Ἀλλὰ τὴν θεωρίαν ταύτην εἰσήγαγεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνας Ἀναξαγόρας (πῶ 500 π. Χ. γεννηθεὶς καὶ φυγὼν πῶ 434 ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Λάμψακον). Εἶπεν ὅτι ἐκ τῆς συμμείξεως καὶ διαιρέσεως τῆς ὕλης γεννῶνται τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. Ἀλλ' ἐπειδὴ μόνον ἐκ τῆς ὕλης δὲν ἐξηγεῖται τελείως ὁ κόσμος ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν σοφόν τι ὄν, ὅπερ ἐδημιούργησεν ὅλα «πάντα νόος διεκόσμισε». Οὕτω λοιπὸν ὁ Ἀναξαγόρας εἰσήγαγε τὸν θεϊσμόν, ἀποδεχθεὶς θεὸν ξεχωριστὸν τοῦ κόσμου καὶ ἀνέπτυξε τὴν θεωρίαν τοῦ δυϊσμοῦ. Οἱ πρὸ αὐτοῦ παρεδέχοντο ψυχὴν ὑλίζουσαν ἐκ λεπτοτάτων καὶ πυροειδῶν ἀτόμων ἀποτελουμένην, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀναξαγόρας ὑλίζει παραδεχόμενος τὸν νοῦν ὡς «λεπτότατον πάντων χρημάτων». Ἀκολούθως ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, οἵτινες ἐδημιούργησαν καὶ τὴν θεωρίαν περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. Ὁ Πλάτων λέγει ὅτι διττὰ εἶναι τὰ στοιχεῖα

τοῦ κόσμου α') ὕλη ἀκαθόριστος καὶ β') αἱ ἰδέαι, αἵτινες ἐνσφραγίζονται εἰς τὴν ἀκαθόριστον ὕλην καὶ ἀποτελοῦν τὰ τοῦ κόσμου. Ἄν δὲ αἱ ἰδέαι μόναι τῶν ἐνσφραγίζονται εἰς τὴν ἀκαθόριστον ὕλην ἢ, ἂν ὁ Θεὸς δημιουργῇ διὰ τῶν ἰδεῶν, τὰ τοῦ κόσμου, ὁ μὲν Πλάτων δὲν ἐξετάζει, ὁ δὲ Τσέλλεο λέγει ὅτι αἱ ἰδέαι δὲν εἶναι ὄντα δημιουργὰ καὶ ἐκ τούτου γίνεται ἀποδεκτὸν τὸ δεύτερον. Παραπλησία εἶναι καὶ ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους ἀντίληψις, διότι διτταὶ εἶναι καὶ κατ' αὐτὸν αἱ οὐσίαι. (1ον) Ὑλὴ ἀκαθόριστος, ἀλλὰ δυνάμει ὄν, διότι δύναται νὰ λάβῃ μορφήν καὶ νὰ γίνῃ ἐντελεχεία ἢ ἐνεργεία ὄν, ὅπως τὸ μὲν ἄξεστον μάρμαρον εἶναι δυνάμει ὄν, ὅταν δὲ ξεσθῇ γίνεται ἐντελεχεία. Ὁ Ἀριστοτέ- ὄν, ὅταν δὲ ξεσθῇ γίνεται ἐντελεχεία. Ὁ Ἀριστοτέ- λης πρῶτον ὠνόμασεν ὕλην τὸ ὑποκείμενον τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου καὶ 2ον) Τὰ εἶδη—αἱ τελειόταται μορφαὶ αἵτινες καθιστῶσι τὴν ὕλην ἐνεργεία ἢ ἐντελεχεία ὄν. Τὰ εἶδη ὅμως ταῦτα δὲν εἶναι ὡς αἱ τοῦ Πλάτωνος ἰδέαι ἐκτὸς τῶν πραγμάτων, ἀλλ' εἶναι συνδεδεμένα πρὸς τὴν ὕλην καὶ οὕτω γίνεται τὸ ἐντελεχεία ὄν.

Ὁ δυϊσμός ἐπρουτάνευε κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας. Ἐκ τῶν νεωτέρων φιλοσόφων δυϊστής εἶναι ὁ Καρτέσιος ὅστις εἶπεν ὅτι ἂν καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα εἶναι πάντῃ διάφορα ἀλλήλων καὶ δὲν εἴμποροῦν νὰ ἀλληλοεπιδράσουν ὅμως ὁ Θεὸς ἐπεμβαίνει κατὰ τὴν βούλησιν τῆς ψυχῆς καὶ βοηθεῖ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ποθουμένων τῆς ψυχῆς καὶ βοηθεῖ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ποθουμένων τῆς βουλήσεως. Τοῦ

το λέγεται συνδρομή, βοήθεια τοῦ Θεοῦ. Δέχεται οὗτος α') τὴν ἔκτασιν καὶ β') τὴν νόησιν.

Μαθητὴς τοῦ Καρτεσίου εἶναι ὁ Γ κέν λ ι ξ καὶ ὁ Μ α λ μ π ρ ἄ ν ς, οἵτινες διδάσκουν τὰ ἴδια σχεδὸν ἀλλὰ λέγουν ὅτι ἔνεκα τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως ἐρεθίζεται ἡ βούλησις· ἀλλὰ ταῦτα εἶναι συμπτώσεις μόνον, ἡ δὲ κυρία αἰτία τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἔξω κόσμου καὶ τῆς βουλήσεως εἶναι ὁ Θεός. Καὶ ἐπειδὴ ἐκ συμπτώσεων γίνονται αἱ ἐπιδράσεις διὰ τοῦτο οἱ ὄπαδοί τοῦ Καρτεσίου λέγονται ὁ κ α ζ ι ο ν α λ ί σ τ α ι.

Ὅπαδοὶ ὡσαύτως τοῦ δυϊσμοῦ εἶνε οἱ Μ α κ χ α ἰ ο ι, οἵτινες ἔχουν τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ Μάνεντος ἢ Μακχαίου ὅστις γεννηθεὶς τῷ 320 μ.Χ. ἐδίδασκε τὴν ἀρχὴν φωτὸς καὶ σκότους καὶ εἶναι γνωστικοί. Ἀποτελοῦν δὲ αἵρεσιν ἐν τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ, ἣτις κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀνενεώθη ὑπὸ τοῦ θεοσόφου Μ π έ λ ν ε καὶ τοῦ Σ έ λ λ ι ν γ κ. Ὁ ἀνθρωπολογικὸς δυϊσμὸς ἐπέζησε καὶ ἔπειτα, ὁ δὲ μέγας ψυχολόγος Ἔ ρ θ α ρ τ ο ς (1841) καὶ ὁ Λ ό τ σ ε καὶ ὁ Π ώ λ Ζ α ν ε καὶ ὁ Τ ζ έ η μ ς διακρίνουν σαφέστατα ἕλην καὶ πνεῦμα, ψυχὴν καὶ σῶμα. Εἰς τοὺς δυϊστὰς μὲν δύναται νὰ καταταχθοῦν καὶ οἱ Ν ε ο π λ α τ ω ν ι κ ο ἰ, ἀλλ' ὅμως οὗτοι εἶναι μᾶλλον πνευματιστοὶ ἀποδεχόμενοι μόνον δεῶδη θυσίαν καὶ ἔχι ἕλην. Ἰδρυτὴς τοῦ πνευματισμοῦ (ἀνιμίμους) ὅς ἀποδέχεται μόνον ψυχὰς καὶ πνεύματα ἐν τῷ κόσμῳ ἐγένετο ὁ Τ ύ λ ο ρ ὅστις τὰ πνεύματα θεοποιεῖ καὶ ἐκ τούτου λέγει ὅτι ἐδημιουργήθη ἡ ἀνθρωπολατρεία

καὶ θεολατρεία. Οἱ πνευματισταὶ ὡς δεχόμενοι δύο ὄντα ἐν τῷ κόσμῳ ψυχᾶς καὶ πνεύματα εἶναι ὁπαδοὶ τοῦ δυϊσμοῦ.

Ὁ Λάϊμπνιτς ὅς παραβάλλεται πρὸς τὸν Ἀριστοτέλην εἶναι πνευματιστῆς. Οὗτος ὅμως ἔδωκε διάφορον ἐξήγησιν τῆς ἐπιδράσεως τῆς ψυχῆς ἐπὶ τοῦ σώματος. Λέγει ὅτι εἰς τοῦτο ὁ Θεὸς δὲν ἐπεμβαίνει πάντοτε διότι τότε θὰ ἦτο θεὸς μηχανῆς· μόνον ἐν τῇ πανσοφίᾳ του προδιέταξεν ὅτι ὅσάκις θέλει ἡ ψυχὴ νὰ διανοηθῆται νὰ ἐνεργῇ καὶ τὸ σῶμα καὶ ὅταν τὸ σῶμα θέλῃ νὰ ἐνεργῇ καὶ ἡ ψυχὴ νὰ βούλεται. Τοῦτο δὲ ὠνόμασεν ἁρμονίαν προδιατεταγμένην. Καὶ λέγει περὶ τούτου ὅτι ὅπως ὁ ὠρολογοποιὸς δύναται νὰ κατασκευάσῃ δύο ὠρολόγια διάφορα ἀλλήλων, ἀλλὰ νὰ ἐνεργοῦν πανομοίως, διότι τὰ προδιέθεσεν, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς κατασκεύασε τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα. Ἡ ἐρμηνεία αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Σπινόζαν νὰ δημιουργήσῃ τὸ πανθεϊκὸν του σύστημα.

ΜΟΝΙΣΜΟΣ

Ὁ ὅρος «μονισμὸς» εἶναι τοῦ Βόλφ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης λέγει περὶ Ξενοφάνους «Ξενοφάνης τὸ πρῶτον ἐνίσας ἓνα εἶπεν εἶναι, τὸν Θεόν». Ὁ Μονισμὸς ἢ Ἐνισμὸς εἶναι α') ὑλισμὸς, β') πνευματισμὸς, γ') τῆς ταυτότητος.